

gih kanona u graditeljskoj shemi, otvoreno i podatno kreativnom oblikovanju. Zato ono izaziva, intrigira, što u jednom smislu može biti i izvjesna opasnost od pretjerivanja, gubitka mjere, od oblikovnog formalizma i isključivosti gdje se lako zaboravlja na smisao građevine znaka, kao prostornog izraza duhovnosti, intimnog doživljaja i u prvom redu osjećanja zajedništva koje traži svoj oblikovni izraz. Svaka pretjeranost i formalizam dolaze onda, kada nema pravog osjećajnog i misaonog kontakta s prostorom koji se ostvaruje.

Oblikovanje sakralnog prostora, uz liturgijske zahtjeve i mogućnost zajedničkog okupljanja i danas je jedan od najbitnijih funkcija građevine, bez koje ona i teško egzistira. Nije problem zadovoljiti funkciju same zgrade, problem i izazov graditelju ostvarenje je složene duhovne funkcije prostora kao znaka i smisla. Problem nije nov, ali je danas posebno izražen, a kako je uvijek bio vitalni movens, i opet od njega očekujemo stvaralački izraz našeg vremena.

Ante Branko Periša

ČOVJEKOVA „SLIKA I PRILIKA”

U čudesnim tokovima stvaranja

U božanskom naumu stvaranja svijeta u šest dana, glavni je Tvorac zasadio klicu životnih sokova u „sliku i priliku svoju”. Uključio je tako čovjeka u čudesne tokove stvaranja. A „slika i prilika” glavnog Tvorca svijeta „iz ničega” postaje su-stvaratelj u dovršenju sedmog dana. Čovjek kao sastavni dio božanske stvaralačke moći, nesmotreno je platio previsoko ponudu stvaranje „iz ničega”.

Nakon drame gubitka vječnosti nastaje drama vremena. Nakon gledanja glavnog Tvorca „licem u lice”, počinje drama traženja božanske sjene. Božanska će stvaralačka moć i dalje ostati jedina sveza stare ljubavi. Stare ljubavi koja će čovjeka napajati voljom za život. Svjestan svoje sudbine i dalje će raspaljivati čežnju da opet zavlada vremenom ne bi li ponovno ugledao izgubljeno božansko lice.

Glavni je tvorac svoje lice prekrrio velomi vremena. Kao prva prepreka u gledanju božanskog lica, razastrla se koprena vremena. Čovjek je stoga svjestan da mora otkriti osjećaj vremena koji zastire božansko lice. Tada će tek prestati drama gubitka vječnosti. A drama traženja božanske sjene pretvorit će se u radost gledanja „licem u lice”. Prije nego ugleda zalazak sunca sedmog dana, čovjek će i dalje čeznuti da iziđe iz sjene glavnog Tvorca te svoj vapaj utopiti u osmijehu božanskog lica.

U traganju da pripitomi vrijeme, glavni Tvorac nije čovjeku oduzeo moć stvaranja „od nečega”. Stvaralačka moć i dalje će ostati utkana u prirodne zakone koju će čovjek zarađivati po nepisanom pravilu: sve što rađaš, rodit ćeš iz ljubavi; ljubav kad iskažeš, umrijet ćeš. Čovjek će tako plaćati dramu gubitka vječnosti sve do onog dana dok ne okrene osjećaj vremena u svoju korist. Onog dana kad bude mogao pripitomiti vrijeme, prestat će drama gubitka vječnosti.

Zarobiti Sunčev krug

Svaku večer kad pođe na zasluženi odmor, mjesec će obasjavati njegov san svojom bjelinom. Ona će postati vidljiva nada da je već osvojena jedna strana mjeseca. Ali će čovjekov san i dalje nagrizati sumnja da još nije osvojena druga strana mjeseca. I nažalost svoju, s tom će sumnjom ustati na novi dan.

Svakog jutra kad ustane na novi dan, da u „znoju lica svoga” zarađuje kruh svagdanji, čovjek poželi zarobiti Sunčev krug. Izgleda mu da upravo Sunčev krug krije tajnu vremena čije otkucaje osjeća u sebi. Težnja da zarobi Sunčev krug i preko duginih boja zadobije izgublenu vječnost, postat će sastavni dio čovjekove sudbine u drami vremena.

Svjestan svoje tragične sudbine na koju ga podsjećaju prirodni zakoni u kojima proživljava dramu izgubljene vječnosti, čovjek želi „od nečega” stvoriti „sliku i priliku svoju”. Upravo ovo „nešto” koje posjeduje jest priroda. Da stvori „sliku i priliku svoju”, mora stvarati suprotno od pridonih zakona. Ne želi stvarati onako kako ga priroda naučava. Tako tek njegovo djelovanje postaje sastavni dio slobodnog božanskog stvaranja „iz ničega”. Preko stvaranja „iz ničega”, najviše se pridružuje glavnom Tvorcu svijeta.

Da bi preživio borbu s prirodom, čovjek je htio naučiti zakon razuma. Da bi naučio zakon razuma, morao se najprije odreći zakona osjećaja. Stekavši moć razuma, ušao je u nepoštenu borbu s prirodom. Izgubivši najvredniji dio sebe, neće slaviti pobjedu nad prirodom. Žrtvujući najljepši dio sebe, neće izići kao pobjednik ni on ni priroda. Nažalost s tom bitkom samo udaljuje sebe od „slike i prilike svoje” kao tvorca koji ima pravo stvarati „iz ničega”.

Pokušaj da „iz ničega” stvori „sliku i priliku svoju” po uzoru na božansko stvaranje glavnog Tvorca, čovjeku je postalo moguće. Stvaranje „slike i prilike svoje” po božanskom naumu „iz ničega”, postalo je moguće jedino čovjeku kao

umjetniku preko umjetničkih djela. Umjetnička djela postaju „slike i prilike” preko kojih se čovjek najviše približuje glavnom Tvorcu svijeta.

Priroda je čovjeka „kristala” u ritmu izmjene noći i dana. Prisutni „svjedoci” iskazane ljubavi i danas ostaje druga strana Mjeseca i Sunčev krug u duginim bojama. Čovjek je tako postao punopravni član prirodne stvaralačke moći. Svoje umjetničko djelo priroda je stvorila iz ljubavi. Produžetak nade življenja gleda u čovjeku. Želi da čovjek dalje nastavi stvarati po njezinim zakonima.

U dovršenju sedmog dana

Čovjek je izgubio čast gledanja glavnog Tvorca „licem u lice”. Ugledati božansko lice a ostati na životu, nije moguće. Da bi se što više približio gledanju lica glavnog Tvorca svijeta i ostao na životu, mora se čovjek zadovoljiti sjenom božanske osobnosti. U sjenu božanske osobnosti može jedino ući preko stvaralačke moći koju posjeduje kao svoje najveće bogatstvo. U sjenu božanske osobnosti može samo ući umjetnik koji stvara „iz ničega” po uzoru na glavnog Tvorca svijeta čineći umjetnička djela na „sliku i priliku svoju”. Samim tim što se može „sakriti” u božanskoj sjeni i odatle „gledati” glavnog Tvorca svijeta, čovjek je već izuzetno počašćen. Jedino se tako ne osjeća odbačen od svog Stvoritelja. Jedino preko umjetnosti sudjeluje i dalje u dovršenju sedmog dana. Svaki pokušaj da stvori umjetničko djelo jest pokušaj da se čovjek ostvari kao „slika i prilika” božanske osobnosti. Preko umjetnosti pokušava stvoriti „sliku i priliku svoju” po uzoru na božansku stvaralačku moć i tako se uključiti u čudesne tokove stvaranja svijeta. Upravo će stvaranjem „slike i prilike svoje” čovjek preko umjetničkih djela sebe uzdići na nivo božanskog stvaranja. Jedino tim stvaranjem „iz ničega”, čovjek se najviše približuje božanskoj stvaralačkoj moći u dovršenju sedmog dana.

Prije nego svojim rukama zarobi sunčev krug i ne počne proizvoditi vrijeme, jedina sveza stare ljubavi između glavnog Tvorca svijeta i čovjeka, bit će i ostati mit lijepih umjetnosti.

U opći svijet sedam lijepih čovječjih osjećaja ulaze i likovne umjetnosti kojima je sredstvo izražaja lik ili oblik. Preko oblika ili lika izražavaju se: slikarstvo, kiparstvo i arhitektura. Likovne se umjetnosti doživljavaju preko gledanja. Tako će slikar, kipar i arhitekt, svoje osjećaje prenositi i stvarati vidljivo.

Umjetničko djelo postaje „slika i prilika” koju stvara čovjek. Zato je umjetničko djelo slično sudbini njegovoj. Sastavljeno je od tjelesnosti i duhovnosti.

Umjetnost će otkriti lijepu dušu samo onim očima koji upoznaju njezino tijelo: sve ono što je materijalno u umjetničkom djelu.

Umjetnik postaje onaj stvaralac koji će „sliku i priliku svoju” utjeloviti, roditi, materijalizirati i vidljivo prikazati lijepe osjećaje. Sve što čovjek stvara izvan umjetnosti, stvara po prirodnim zakonima „od nečega”. Jedino kao umjet-

nik, čovjek stvara „iz ničega”. U stvaralačkom pothvatu poslužiti će se stvaranjem „od nečega”. Dotle je umjetnik još samo čovjek — stvaralac. Kad svoju stvaralačku moć „od nečega” podigne na razinu stvaranja „iz ničega”, čovjek postaje umjetnik i sudjeluje u božanskom stvaralačkom pothvatu.

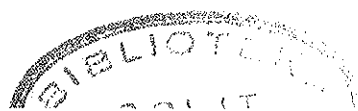
Umjetnički se jezik uči sporije od materinskog i teže od nekog stranog jezika jer se ne uči razumom već osjećajem. Za učenje nekog stranog jezika postoje gramatička pravila koja se lako mogu svladati preko zakona razuma. Dovoljno je svladati gramatička pravila i preko zakona razuma ući u poznavanje dotičnog jezika. Jezik se umjetnosti uči zakonom osjećaja. Problem stoji jedino u tom da jezik umjetnosti nema gramatičkih pravila. Jer nema pravila kako treba osjećati.

Razviti sluh da se uoči tjelesnost i materijalizacija osjećaja jest početak, prvi i najteži, glavni i najvažniji korak u spoznanju lijepih umjetnosti. Duša umjetničkog izražaja bit će sve ono što materijal nije. Zato se može reći da je umjetničko djelo produhovljena prirodna materija ili materijalizirana umjetnikova duša. Ono što priroda nudi čovjeku, bez tri glavna elementa umjetnikove duše: simetrije, proporcije i ritma, ostala bi samo materija preko koje se događa stvaranje „od nečega”. Na umjetniku stoji dužnost da „od nečega” stvori „sliku i priliku svoju”. Takvo će stvaranje biti u suprotnosti stvaranja po prirodnim zakonima jer se „novo stvorenje” rodilo preko umjetnikove duše stvaranjem „iz ničega”.

Čitati abecedu osjećaja

Znati umjetničko djelo gledati, znači: znati slova osjećaja čitati. Osjećaj je jedini jezik umjetnosti. Naučiti jezik osjećaja dosta je teško. Naučiti slova osjećaja, znači: spoznati umjetnikovo stvaranje „iz ničega” preko stvaranja „od nečega”. Ne znati slova osjećaja čitati, znači: pogrešno smatrati da se umjetnik služi materijom samo zato da umjetnički oblikuje neki motiv. Motiv je sve ono što jedno umjetničko djelo prikazuje. Umjetničko se djelo ne stvara samo zato da bi zadovoljilo čovječje oko. Umjetnik se služi motivom da stvori prepoznatljivi i vidljivi jezik osjećaja. Dapače, između motiva i jezika umjetnosti ne mora postojati nikakva veza. Jer umjetničko se djelo ne stvara radi onoga što ono prikazuje već radi jezika umjetnosti.

Najteže je u svemu protumačiti kako nastaje umjetničko djelo. Pokušat ću. Kad se umjetnik izdigne iznad zakona svakidašnjice, tada otkriva ljepotu lica glavnog Tvorca svijeta. Kako ne može „vidjeti Boga a ostati na životu”, umjetnik se sklanja u sjenu božanske osobnosti. Upravo u ljepoti te sjene počinje prvi proces stvaranja „iz ničega”. Iz sjene božanske osobnosti izlazi umjetnik opijen ljepotom ideje o stvaranju „slike i prilike svoje”. Vraća se materiji koju mu stavlja priroda na raspolaganje. Materiju, koju mu priroda nudi, umjetnik oživljuje spoznajom ljepote koju je osjetio u sjeni božanske osobnosti.

Muke porođajnih bolova

Svako se rađanje po prirodnim zakonima muči u porođajnim bolima. Da rodi novo stvorenje, da napravi jedno umjetničko djelo, čovjek se mora suprotstaviti stvaralačkom djelovanju prirode. A priroda ne trpi da ostane pobijedena. Zato će preko materijala koji umjetnik koristi za oblikovanje umjetničkog djela učiniti sve da ne dođe do rađanja. Na umjetniku je hrabrost da se suprotstavi zakonima materije i baš preko njih prikaže plod svoje ljubavi iz ljepote božanske sjene. Slast orgazma u ljepoti božanske sjene umjetnik će platiti porođajnim bolima. Kidanje „pupčane vrpce” između umjetnika i umjetničkog djela najvažniji je čin stvaranja „slike i prilike” čovječje.

Kad se dijete umjetnosti rodi, tada će tek priroda shvatiti da umjetniku nije bio cilj pobijediti ili uništiti njezinu stvaralačku moć. Već suprotno: za nagradu: priroda otire prve suze porođajnih boli i pruža prva ruku novom stvorenju da ustane i prohoda. Dok je čovjek živ, stvarat će u suradnji s prirodom po prirodnim zakonima jer je dijete prirode. Njihovo će zajedničko stvaranje uvijek biti stvaranje „od nečega”. Dok bude ljudi kao djece prirode, bit će i umjetnika. Zato se s pravom kaže da svaki čovjek jest ujedno i umjetnik. Dok je umjetnika, oni će uvijek stvarati „iz ničega” suprotno prirodnim zakonima. Dok je umjetnika, priroda će stalno imati živog suparnika. Iz tog neprijateljstva izvire strah poraza u stvaralačkoj moći. Kad umjetnik umire, i priroda se plaši svoje smrti. Naime, neprestana borba u ljepoti stvaranja između umjetnika i prirode urodit će plodom na obostranu korist. Poraz umjetnika ujedno će postati poraz prirode. Poraz umjetnika u isti mah je slava prirode. Smrt umjetnika tek je poraz prirode.

Novo umjetničko djelo nije privatna svojina umjetnikova. Ono postaje zajedničko bogatstvo svih ljudi rođenih s tim umjetničkim djelom u dotičnom vremenu. Budući da je vrijeme ono koje dijeli slijed događaja na prošlost i budućnost, umjetničko djelo postaje živi svjedok sadašnjosti svog vremena u kojemu se rodilo. Ono postaje „otvorena knjiga” čovjekove drame nakon gubitka vječnosti u koju se upisuje drama traženja izgubljenog božanskog lica.

Pred otajstvom sakralnoga

U ljepoti božanske sjene umjetnik stječe poštovanje prema glavnom Tvorcu svijeta. Povratkom „na zemlju” i stvaranjem „iz ničega” na svoj način po uzoru na svog Stvoritelja, čovjek utkaje sakralnost u „sliku i priliku svoju”. Utkaje sakralnost koju je stekao iskustvom u sjeni božanske osobnosti. Jer tu je shvatio: Svet je samo glavni Tvorac svijeta u svojoj biti. A glavni je Tvorac zasadio klicu sakralnosti u „sliku i priliku svoju”. Uključio je na taj način čovjeka u čudesne tokove proslave sedmog dana. Umjetnik će se stoga truditi da dostojanstvo divljenja utkaje u stvaranje „slike i prilike svoje” po uzoru i na čast glavnog Tvorca svijeta. Svako će svoje umjetničko djelo „bojati” svjetlom božanske sakralnosti.

U školskom rječniku postoje određeni termini. Izraz „sakralna umjetnost” sastoji se od dva različita termina koji spojeni u jedan, izrazuju novu stvarnost. Istina je da „umjetničko” postoji bez „sakralnog” kao što „sakralno” postoji bez „umjetničkog”. Te dvije vrijednosti mogu postojati odvojeno. Ta dva različita sadržaja, kad su spojena u jedan, sačinjavaju novu stvarnost koju nazivamo: sakralna umjetnost.

Svako umjetničko djelo krije u sebi svjetlo sakralnosti. Ako svjetlo sakralnosti ne dosegne određeni sjaj, reći ćemo da je to umjetničko djelo ne-sakralnog sadržaja. Ako je svjetlo sakralnosti postavljeno u prvi plan izražaja, reći ćemo da je to djelo sakralne umjetnosti. Umjetničko djelo s religioznim sadržajem nije djelo sakralne umjetnosti ako umjetnik vidljivo ne izrazi osobni svoj susret sa Svetim iz sjene božanske osobnosti. Tek će se „sakralno” očitovati preko „umjetničkog” ako umjetnik vidljivo prikaže osobni doživljaj susreta s glavnim Tvorcem svoje sudbine.

Zato možemo s pravom reći da je umjetnost u službi sakralnog preko koje se stapa i ujedinjuje ljudsko i božansko, zemaljsko i nebesko, vidljivo s nevidljivim, materijalno s duhovnim, tijelo s dušom.

Djelo sakralne umjetnosti stoga nije samo jedno obično umjetničko djelo s religioznim motivom. Ono u sebi mora posjedovati svjetlo koje će čovjeku pomoći da pođe u susret glavnom Tvorcu svijeta u čijoj je sjeni umjetnik već okusio ljepotu božanskog osmijeha. Zato se sakralna umjetnost ne rađa u umjetnikovu atelijeru, ne živi po muzejima ni crkvama. Sakralna se umjetnost rađa u susretu čovjeka s Bogom a živi u liturgijskom obredu kao „slika i prilika” koja čovjeka uzdiže prema božanskoj prisutnosti. Djelo sakralne umjetnosti stoga nije obično umjetničko djelo koje se može postaviti bilo gdje kao ukras na gradskom trgu, ispred kazališta, u hodniku, muzeju, na zidu crkve. Ono posjeduje vrijednost samo ukoliko je u službi Svetoga, u službi obreda koje vjernik iskazuje glavnom Tvorcu svijeta.

Posljednja nada

Svako jutro kad ustane na novi dan, da u „znoju lica svoga” zarađuje kruh svagdašnji, čovjek zaželi zarobiti sunčev krug. Izgleda mu da upravo sunčev krug krije tajnu vremena čije otkucaje osjeća u sebi. Težnja da zarobi sunčev krug i preko duginih boja zadobije izgublenu vječnost, postat će sastavni dio čovjekove sudbine u drami vremena.

Svaku večer kad pođe na zasluženi odmor, čovjek odlazi nezadovoljan jer tog dana nije zarobio sunčev krug. Iza njega ostaje trag njegova traganja za izgubljenim božanskim licem i nada da ujutro „slika i prilika njegova” doživi zagrljaj pomirenja u smiraju ljepote sedmog dana.